

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ, МОЛОДІ ТА СПОРТУ УКРАЇНИ

ДНІПРОПЕТРОВСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ІНСТИТУТ
ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ І СПОРТУ

КАФЕДРА СОЦІАЛЬНО-ГУМАНІТАРНИХ НАУК

КРАВЧЕНКО А.В.

СКЛАДНІ ВИПАДКИ ПРАВОПИСУ
ТА СИНТАКСИЧНІ ЗАСОБИ У ПРОФЕСІЙНОМУ СПІЛКУВАННІ

Дніпропетровськ
ДДіФКіС, 2013

УДК: 811.161.2'276.11(075.8)

ББК 81.2.УКР-9

Складні випадки правопису та синтаксичні засоби у професійному спілкуванні. Навчальний-методичний посібник з «Української мови (за професійним спрямуванням)» / Кравченко А.В. – Дніпропетровськ: ДДіФКіС, 2013. – 53 с.

Кафедра соціально-гуманітарних наук

Рецензенти: кандидат політичних наук, доцент Л.П.Корогод

/Дніпропетровський державний інститут фізичної культури і спорту/

Посібник містить нормативні відомості, що стосуються складних випадків слововживання, використання граматичних форм, побудови синтаксичних конструкцій. Система контрольних завдань сприятиме закріпленню знань із мови.

Для студентів вищих закладів освіти фізкультурно-спортивного профілю.

Розглянуто на засіданні кафедри

соціально-гуманітарних наук

Протокол № 14

від «14» лютого 2013 р.

Затверджено на засіданні

науково-методичної ради ДДіФКіС

Протокол № 3

від «01» квітня 2013 р.

З М І С Т

1. Український правопис та його принципи	4
2. Складні випадки правопису. Правопис власних назв	5
3. Вживання і правопис абревіатур та графічних скорочень	11
4. Граматичні категорії змінних частин мови. Категорія роду та числа у назвах осіб	13
5. Форми родового, давального та кличного відмінків	16
6. Творення, правопис імен по батькові. Відмінювання прізвищ, імен та по батькові	24
7. Особливості використання прийменникових сполучень	26
8. Дієприкметникові та дієприслівникові звороти	29
9. Пунктуація	31
10. Загальні ознаки усного мовлення	37
11. Практичні завдання	38
12. Контрольна робота	44
13. Список використаної літератури	51

1. Український правопис та його принципи.

Український правопис — система загальноприйнятих правил української мови, які визначають способи передавання мовлення на письмі. Правопис кожної мови складається з трьох підсистем: графіки (літер, якими позначають найтипівіші звуки та звукосполучення), орфографії (способів поєднання звуків і звукосполучень, що забезпечує однотипність написання слів) і пунктуації (розділових знаків, за допомогою яких позначають інтонаційне членування тексту). У сучасному українському правописі застосовуються чотири принципи: фонетичний, морфологічний, історичний та розрізнявальний. За фонетичним принципом слова пишемо так, як чуємо їх у літературній вимові: птаство (від птах), товариство, убозтво (від,убогий), серце, усний (від уста), проїзний (від проїзд), запорізький, сиваський (від Сиваш), кременчуцький, ближчий. Морфологічний принцип вимагає, щоб та сама морфема завжди писалась однаково незалежно від того, як вона вимовляється. Наприклад, вимовляємо [росада], [рожчин], [аген-ство], [ш'іс:от], [хилис':а], [хилиц':а], але пишемо розсада, розчин (бо префікс роз-), агентство (бо агент), шістсот (бо шість), хилишся (бо хилиш), хилиться (бо хилить). За цим принципом найчастіше пишуться префікси, рідше — корені, суфікси, закінчення.

Історичний (традиційний) принцип полягає в тому, що слова передаються на письмі так, як вони писалися раніше. Наприклад, за традицією звукосполучення шч позначаємо однією буквою щ (у старослов'янській мові ця буква мала форму ці і позначала звукосполучення шт); вживаються букви я, ю, є, ї, ь тощо. У словах кишенья, минулий, лиман тощо пишемо букву и, а в словах левада, леміш, кочегар тощо — букву є, хоч написання цих букв ніяк не перевіряється. Те саме стосується й подвоєння букв в іншомовних назвах: Бонн, Брюссель, Ніцца. За розрізнявальним принципом однозвучні слова пишуться по-різному лише тому, що вони мають різне значення: кривий ріг і Кривий Ріг (місто), віра і Віра (ім'я),

нагору (прислівник) і на гору (іменник із прийменником). У цілому український правопис можна визначити як фонетично-морфологічний.

2. Складні випадки правопису. Правопис власних назв.

Власні назви, оніми — індивідуальні найменування окремих одиничних об'єктів. Належність одиниці — провідна ознака власної назви.

Велика літера у власних назвах

1. З великої літери пишуться індивідуальні імена людей, по батькові, прізвища, псевдоніми, конспіративні клички, прізвиська: *Іван Петрович Котляревський, Ярослав Мудрий*; також: *Кобзар* (про Тараса Шевченка), *Каменярь* (про Івана Франка) тощо. У складних прізвищах, псевдонімах та іменах, які пишуться через дефіс, кожна складова частина починається великою літерою: *Квітка-Основ'яненко, Нечуй-Левицький*. Різні частки (прийменники, сполучники, прийменники з артиклями) в середині прізвищ та імен іншомовного походження пишуться з малої літери: *Абд ель Керім, Бретон де лос Еррерос*. Китайські прізвища та складні імена, які завжди стоять після них, пишуться з великої літери: *Мао Цзедун, Тао Юаньмін*. У корейських, в'єтнамських, бірманських, індонезійських і тайландських прізвищах та іменах усі складові частини пишуться з великої літери: *Кім Ир Сен, Лім Хон Ін; Фам Ван Донг, Луанг Вічит Ватакан*. Про правопис східних власних імен (турецьких, єгипетських, азербайджанських та інших тюркського чи арабського походження зі складовими частинами **бей, заде, огли, паша**). Імена та прізвища людей, які стали загальними назвами людей і предметів, пишуться з малої літери: *донжуан, ловелас*. Так само пишуться загальні назви, утворені від власних імен (прізвищ): *бонапартизм, шевченкіана*. Прізвища людей, уживані в загальному значенні, але які не втратили свого індивідуального значення (не стали загальними назвами), пишуться з великої літери: Якщо ж прізвища (імена) вживаються зневажливо,

вони пишуться з малої літери: *квіслінги*. Назви народів, племен, а також людей за національною ознакою або за місцем проживання пишуться з малої літери: *араби, африканці, полтавка*.

2. З великої літери пишуться індивідуальні назви:

а) Міфологічних істот і божеств: *Антей, Перун*. Родові назви міфологічних істот пишуться з малої літери: *ангел, фея*. Індивідуальні міфологічні назви, що перетворилися в загальні або вживаються в переносному значенні, пишуться з малої літери: *молох війни; На спортивну арену вийшли сучасні геркулеси*.

б) Дійових осіб у байках, казках, драматичних творах, хоч у звичайній мові вони вживаються як загальні імена: *Ворон, Хліб*. Якщо назви персонажів із казок, творів для дітей і т. ін. не виступають дійовими особами окремих творів, а використовуються як загальні, вони пишуться з малої літери: *баба-яга, дід-мороз, іван-покиван*.

3. З великої літери пишуться назви найвищих державних посад України та міжнародних посад: *Генеральний секретар ООН, Президент України, Голова Верховної Ради України, Генеральний прокурор України*, а також найвищих державних посад інших країн згідно з вимогами дипломатичного протоколу (під час візитів до України тощо): *Президент Сполучених Штатів Америки, Прем'єр-міністр Канади* і т. ін. Назви посад, звань, учених ступенів тощо пишуться з малої літери: *голова, декан, кандидат наук*. З малої літери пишуться також назви титулів, рангів, чинів: *барон, шах*. Назви посад міністрів, послів, президентів академій тощо в офіційних документах, а також для підкреслення урочистості можуть писатися з великої літери: *Міністр освіти і науки України, Посол Республіки Польща*.

4. Клички свійських тварин, а також приручених чи дресированих звірів і птахів пишуться з великої літери: *Сірко* (собака); *Фараон* (папуги) та ін. Назви груп тварин, хоч вони й походять від індивідуальних кличок, пишуться з малої літери: *З випасу поверталися рекордистки й лиски*. Так само з малої літери пишуться назви порід тварин: *бульдог, вівчарка, пінчер*.

5. Назви сортів рослин у спеціальній літературі пишуться з великої літери: *Антонівка*, *Білий налив*, *Сніговий кальвіль*. Але в загальному вжитку вони пишуться з малої літери: *антонівка*, *глиця*, *угорка*.

6. Астрономічні назви (незалежно від кількості їхніх складників) пишуться з великої літери: *Велика Ведмедиця*, *Юпітер*. Так само пишуться народні назви сузір'їв і галактик: *Великий Віз*, *Квочка*. Родові означення при астрономічних назвах звичайно пишуться з малої літери: *зірка Альтаїр*, *комета Галлея*. Слова *земля*, *місяць*, *сонце* пишуться з великої літери тоді, коли вони вживаються як астрономічні назви: *Навколо Сонця обертається Земля зі своїм супутником Місяцем*. Але: *обробіток землі*, *схід сонця*.

7. Назви сторін світу: *захід*, *південь*, *північ*, *схід*, *норд-ост*, *південний захід* – звичайно пишуться з малої літери. Якщо під цими назвами розуміються країни чи народи, тоді вони пишуться з великої літери: *Далекий Схід*, *Схід прокинувся*.

8. Географічні й топографічні власні назви (незалежно від кількості їхніх складників) пишуться з великої літери, крім службових слів і родових означень (*затока*, *мис*, *море*, *острів*, *пік*, *хребет* і т. ін.): *Азія*, *Антарктида*, *Балканський півострів*.

Примітка 1. Коли означуване слово, що входить до географічної назви, не виражає родового поняття, то воно пишеться з великої літери: *Біла Церква*. Прийменники, артиклі й сполучники в складі географічних назв пишуться з малої літери й відокремлюються дефісом: *Булонь-сюр-Мер*, *Порт-о-Пренс*. Артиклі й частки, що стоять на початку іншомовних географічних назв, пишуться з великої літери й приєднуються дефісом: *Де-Брейне*, *Ла-Манш* (протоки). В іншомовних складних географічних назвах, що пишуться через дефіс, з великої літери пишуться й родові позначення: *Іссик-Куль* (куль — озеро), *Муюн-Кум* (кум — пісок). Географічні назви, вжиті в переносному значенні, зберігають написання з великої літери: *Версаль* (у значенні «Версальський мир»).

9. Назви вулиць (бульварів, провулків, проспектів), шляхів (залізничних, морських і т. ін.), каналів, течій (морських), а також майданів (площ), парків і т. ін. пишуться з великої літери, а їхні родові позначення — з малої: *Андрі́ївський узвіз, течія Го́льфстрі́м*. Якщо в назвах вулиць, проспектів, населених пунктів тощо слова *бри́д, вал, ворота, міст, шлях, яр* і т. ін. вже не сприймаються як родові позначення, то вони пишуться з великої літери: *Бори́чів Ти́к, До́брый Шля́х, Су́хий Я́р* (село).

10. Утворені від географічних найменувань назви тварин, птахів, страв, напоїв, тканин і т. ін. пишуться з малої літери: *босто́н* (тканина), *тока́й* (сорт вина) і т. ін.

11. У назвах груп або союзів держав і найвищих міжнародних організацій усі слова, крім родових позначень, пишуться з великої літери: *Анта́нта, Балка́нські краї́ни*.

12. Назви держав та автономних адміністративно-територіальних одиниць пишуться з великої літери. Причому, коли назва держави чи автономної республіки складається з кількох слів, то всі слова пишуться з великої літери: *Ара́бська Респу́бліка Єгипет, Держа́ва Бахре́йн, Респу́бліка Білору́сь, Автоно́мна Респу́бліка Крим*.

У назвах автономних областей та округів, а також країв, областей, районів, сілрад тощо з великої літери пишеться тільки перше слово: *Воли́нська о́бласть, Євре́йська автоно́мна о́бласть, Ума́нська міськра́да*. Неофіційні назви держав, одиниць територіального поділу та образні назви географічних об'єктів пишуться з великої літери: *Буковина, Ві́нниччина, Зака́вказзя, Закарпа́ття, Золо́товерхий* (Київ), *Наддні́пря́нщина, Підмоско́в'я, Побужжя*.

13. У словосполученнях — назвах державних, партійних, громадських, профспілкових та інших установ і організацій як України, так і інших держав з великої літери пишеться тільки перше слово, що входить до складу назви: *Верховний суд США, Генера́льні шта́ти Коро́лівства Нідерла́ндів, Збро́йні сили Украї́ни*. Це стосується й назв державних установ минулого: *Державна*

дума, Земський собор, Тимчасовий уряд. Але в назвах таких найвищих державних установ України, як *Верховна Рада України, Конституційний Суд України, Кабінет Міністрів України,* з великої літери пишуться всі слова. Традиційні, неофіційні назви закордонних державних органів, які періодично скликаються, пишуться з малої літери: *бундесрат, джирга, конгрес, ландтаг, меджліс, національні збори, парламент, сейм, сенат, стортинг.*

14. У назвах міністерств і їхніх головних управлінь, а також у назвах інших установ та організацій, що складаються з кількох слів, з великої літери пишеться тільки перше слово: *Національний банк України, Міністерство освіти і науки України.* Це правило поширюється й на офіційні назви:

а) Установ місцевого значення: *Виконавчий комітет Донецької обласної ради народних депутатів, фабком* і т. ін.

б) Партій України та інших країн світу: *Демократична партія України, Республіканська партія США.*

в) Міжнародних і закордонних професійних, громадських та інших організацій: *Австралійський конгрес тред-юніонів, Американська федерація праці, Федерація незалежних профспілок України.*

15. Правопис складених назв заводів, фабрик, комбінатів, виробничих об'єднань, шахт, підприємств, установ, а також наукових і навчальних закладів, кінотеатрів, театрів, парків культури та відпочинку, клубів тощо підпорядкований таким правилам:

а) Якщо підприємство, установа, заклад і т. ін. мають символічну назву, номер чи носять чиєсь ім'я, то їх можна писати повністю або скорочено. При цьому в повних назвах початкове слово та перше слово взятої в лапки символічної (умовної) назви, ім'я тощо пишуться з великої літери, а всі інші слова — з малої: *Київський завод «Арсенал», Виробниче акціонерне товариство «Поліграфкнига».*

б) Перше слово власних назв академій, інститутів, науково-дослідних установ, кінотеатрів, театрів, музеїв, парків культури та відпочинку тощо

пишеться з великої літери, незважаючи на те, що воно є родовим позначенням: *Національна академія наук України, Книжкова палата.*

в) З великої літери пишеться перше слово складених назв типу: *Київський будинок мод, Харківський клуб метробудівців.*

З великої літери може писатися перше слово й скороченої назви, якщо відповідна повна назва вже згадувалася в тексті, а також — на вивісках: *Будинок учителя, Український дім, Палац урочистих подій* і т. ін.

16. Назви частин, відділів, відділень, секторів та інших підрозділів установ, організацій, а також слова *актив, збори, з'їзд, конференція, президія, сесія, симпозіум, рада* (інституту тощо) пишуться з малої літери: *сесія Київської обласної ради, кафедра української літератури Полтавського державного педагогічного університету ім. В. Г. Короленка.*

19. Назви аеропортів, вокзалів, станцій, портів, пристаней і т. ін. пишуться з великої літери: *аеропорт «Бориспіль», Київський вокзал* (у Москві), *станція Фастів-Перший, станція метро «Контрактова площа», порт Балаклава, пристань Ржищів* (на Дніпрі) тощо.

20. Умовні назви будинків відпочинку, пансіонатів, санаторіїв, дитячих таборів, готелів, кемпінгів, ресторанів, кав'ярень і т. ін. пишуться в лапках і з великої літери: *будинок відпочинку «Зоря», пансіонат «Здоров'я», санаторій «Україна», дитячий табір «Беркут», готель «Золотий колос», кемпінг «Чайка», ресторан «Либідь», кав'ярня «Мрія».*

21. Назви пам'яток архітектури, замків, храмів тощо пишуться з великої літери: *Андріївська церква, Золоті ворота, Колізей, Почаївська лавра, Хотинський замок, Софійський собор.*

22. Назви історичних подій, епох, війн, революцій, народно-визвольних рухів, повстань, революційних свят, знаменних дат і т. ін. пишуться з великої літери: *Велика французька революція, епоха Відродження.*

З великої літери пишуться й назви релігійних свят і постів: *Благовіщення, Великдень.*

Примітка 1. Назви історичних подій, епох, війн, геологічних періодів тощо, які стали загальними, пишуться з малої літери: *греко-перські війни, громадянська війна*.

Примітка 2. Якщо початковий порядковий числівник у складеній назві написаний цифрою, то наступне слово пишеться з великої літери: *8 Березня, 1 Травня*.

23. З великої літери пишуться назви конгресів, конференцій, договорів, найважливіших документів тощо: *Конгрес захисту культури* (у Парижі 1935 р.).

24. У назвах орденів, відзнак, що складаються з кількох слів, тільки перше слово (крім родових) пишеться з великої літери: *орден Вітчизняної війни, орден Дружби народів, орден Пошани*.

25. З великої літери в лапках пишуться назви літаків, автомобілів, тракторів та інших машин, пов'язані з найменуванням моделі, заводу, фірми, що їх виготовляють: *літак «Антей», трактор «Білорусь»*.

3. Вживання і правопис абрєвіатур та графічних скорочень.

У наш час пошук максимально стислої і виразної форми передачі інформації має принципово важливе значення. Чи не найяскравішим проявом цього можна вважати поширення в мові складноскорочених слів — абрєвіатур (італ. *abbreviatura* від лат. *abbrevio* — скорочую). Причому в сучасній практиці особливо інтенсивно утворюються ініціальні абрєвіатури на зразок *СЮТ* (*станція юних техніків*), *ЦО* (*цивільна оборона*) тощо. Характерно, що вони виникають не лише в результаті скорочення новостворених сполучень типу *обмеження стратегічних озброєнь (ОСО)*, але й давно відомих типу *двигун внутрішнього згорання (ДВЗ)*.

Основна сфера виникнення ініціальних абрєвіатур — професійне мовлення, наприклад: *ІХС* — *ішемічна хвороба серця*, *ЕШЛ* —

електрошлакове лиття, ЗОТ — засоби обчислювальної техніки, ШАЗ — широка атмосферна злива. Аббревіатурного вигляду набирають назви об'єднань, установ. Особливо поширені утворення з такими опорними словами, як *товариство, організація, асоціація, федерація*, зокрема: *НТТ — науково-технічне товариство.*

Ініціальні аббревіатури — умовні найменування складних розчленованих понять. Подібно до іменників вони мають рід, який визначається за опорним словом співвідносного розгорнутого словосполучення, і нерідко поширюються узгодженими з цим словом означеннями, наприклад: *Чорнобильська АЕС, потужний ХТЗ, наше ЦСУ.*

Здатність до відмінювання швидше розвивається у так званих звукових аббревіатур, тобто таких, що вимовляються по звуках, типу *СУМ (Словник української мови), НОП (Наукова організація праці).* Порівняно з буквеними скороченнями, які фонетично оформляються за назвами букв алфавіту (пор.: *НВК — навчально-виробничий комбінат, ДВРЗ — Дарницький вагоноремонтний завод*), звукові аббревіатури більш зручні для вимови і тому сприймаються як ціліснооформлені слова. Саме із звукових аббревіатур виникли сучасні іменники *вуз, неп, загс, жек.*

Повній лексикалізації, а отже й відмінюваності, аббревіатур сприяють такі чинники: широка вживаність в усному та писемних стилях, кінцевий приголосний скорочення, належність опорного слова до чоловічого роду; пор.: «Актори Київського *ТЮГу* дали в залах музею концерт» та «На гастрольній афіші *МХАТу* — вісімнадцять назв» (Укр. театр).

Хоча самі аббревіатури — явище писемних стилів, вони активно проникають і в усне мовлення. Саме при живому спілкуванні складноскорочені слова швидше засвоюють відмінкові форми. Звичайно, спочатку вони мають яскраво виражений розмовний відтінок, наприклад: *майстер з ТЕЦу, працюємо в ТАРСі.* В офіційних стилях це явище не бажане.

4. Граматичні категорії змінних частин мови.

Категорія роду та числа у назвах осіб.

Такі основні ознаки офіційно-ділового стилю, як стислість чіткість, висока стандартизація вислову, суворе регламентація тексту, залежить від правильного вибору граматичної форми слова, зокрема іменників.

Слова-назви осіб, предметів, понять, як відомо, переважають у ділових паперах. Тому увага до граматичних категорій іменників повинна бути особливо пильною.

Категорія роду іменників

Рід іменників – назв професій, посад, звань – при виборі між наявними в мові формами іноді викликає труднощі. Орієнтуватися слід на такі правила:

Офіційні назви посад, професій, звань – іменники чоловічого роду: *професор, нотаріус, директор, секретар, завідувач*. Ці слова вживаються для позначення чоловіків і жінок: *Звільнити Петрову Н. Я. від виконання обов'язків диспетчера. Зарахувати Клименко А. М. на посаду лаборанта.*

Це пов'язано з семантичною мотивацією слів: ці посади в минулому, як правило обіймали особи чоловічої статі. Відсутні відповідники жіночого роду у всіх складних назвах посад, звань: *головний бухгалтер, провідний технолог, статист-дослідник, старший викладач*.

Текст набуває офіційного характеру, якщо слова, залежні від найменування посади, узгоджуються з цим найменуванням у формі чоловічого роду й тоді, коли мова йде про жінок: *Головний лікар дозволив..., Змінний інженер закінчив...*

Проте, якщо в документі вказується прізвище жінки, яка обіймає названу посаду, то підпорядковані слова (найчастіше дієслова) вживаються у формі жіночого роду: *Нараду провела директор фірми Люткевич П. І.*

Форми чоловічого і жіночого роду мають слова: *автор – авторка, аспірант – аспірантка, вихованець – вихованка, дисертант – дисертантка,*

поет – поетеса, студент – студентка, учень – учениця, спортсмен – спортсменка.

Лише жіночий рід мають слова: *покоївка, праля, домогосподарка, кастеляниша, манікюрниця, рукодільниця, друкарка (жінка, що працює на друкарській машинці).*

Рід іменників спільного роду *староста, суддя, голова, воевода, сирота* визначається синтаксично: *Суддя Петрова оголосила вирок. Суддя Петров повідомив про наслідки розслідування.*

У ділових паперах не вживаються однослівні найменування осіб за місцем проживання, роботи, статусу: *сільчани – жителі села, освітяни – працівники освіти, циркачі – артисти цирку, городяни – мешканці міста.*

Рід невідмінюваних іменників

Назви осіб чоловічої статі належать до чоловічого роду: *елегантний імпресаріо, люб'язний порт'є, справедливий рефері.*

Назви осіб жіночої статі – іменники жіночого роду: *літня мадам, серйозна фрау, струнка міс, люб'язна пані.*

Невідмінювані назви істот – чоловічого роду : *какаду, кенгуру, поні.*

Невідмінювані назви неістот – середнього роду: *тролейбусне депо, актуальне інтерв'ю, нове меню.*

Рід невідмінюваних географічних назв визначається за стрижневим словом: *Батумі (місто), Марокко (країна), Гаїті (острів).*

Рід невідмінюваних назв органів преси, громадських організацій, спортивних клубів, команд визначається за родовим поняттям: *"Верже" повідомила (газета), "Темпо" опублікував (журнал).*

Рід невідмінюваних аббревіатур відповідає роду стрижневого слова: *АЗС (станція), ФПК (факультет), ПДВ (податок).*

Категорія числа іменників

Граматична категорія числа іменників у професійних текстах потребує обґрунтованого вибору форм однини і множини.

За відношенням до числа іменники поділяються на три групи:

іменники, що вживаються і в множині і в однині: *протокол – протоколи, заява – заяви, директор – директори;*

іменники, що вживаються тільки в однині:

власні назви (*Запоріжжя, Київ, Чорне море, Хортиця*);

назви речовин (*пшениця, цукор, глина, цемент, вугілля, молоко*);

збірні іменники (*сумісництво, старостат, студентство*);

абстрактні назви (*щедрість, популярність, чесність, честь*);

іменники, що вживаються тільки в множині:

географічні назви (*Карпати, Суми, Чернівці, Альпи*);

назви парних предметів (*двері, окуляри, ворота, ножиці*);

матеріально-речовинні назви (*дріжджі, вершки, дрова*);

назви сукупностей предметів (*гроші, меблі, витрати, копалини, фінанси*);

назви ігор, процесів, станів, відрізків часу (*шахи, канікули, оглядини*).

У текстах трапляються випадки необґрунтованого вживання форми однини там, де повинні вживатися іменники у множині і навпаки.

У документах однина вживається на позначення множини:

на позначення сукупності однорідних предметів: *Зібрано цукрового буряка на площі... Увесь урожай черешні здано на консервний завод...*

на позначення однакових предметів, що належать кожній особі або предмету: *Молоді спеціалісти, працівники, з якими укладено строковий трудовий договір, підлягають атестації тільки за їх згодою.*

у назвах установ і свят традиційно вживається або форма однини: *Будинок книги, День учителя*; або форма множини: *Будинок офіцерів, Міжнародний день студентів.*

У документах множина вживається на позначення однини:

абстрактні іменники можуть вживатися на позначення множини, коли набувають значення конкретного вияву якості, дії, стану: *Політичні сили пропонують... У разі виявлення пустот у металі, заготовка бракується*; речовинні іменники, коли позначають:

а) види, сорти, типи речовин (*мінеральні солі, сухі вина, високоякісні сталі,*

машинні мастила);

б) вироби з цієї речовини (*Вироби із золотим та срібним посудом, з хрусталами й коштовним склом надійдуть у продаж*);

в) велику кількість речовини або великий простір, зайнятий нею (*дозрівають пшениці, колосяться жита, талі води*);

власні назви вживаються у множині для позначення угруповань, пов'язаних родинними стосунками (*родина Василенків, сім'я Іванчуків*).

5. Форми родового, давального та кличного відмінків.

Однина I відміна

1. **Родовий відмінок.** У родовому відмінку однини іменники першої відміни мають закінчення **-и, -і, -ї**:

а) **И** мають іменники твердої групи: *книжки, машини, перемоги, родини, фабрики.*

б) **І** (після голосного та апострофа **-ї**) мають іменники першої відміни м'якої та мішаної груп: *бурі, мрії, надії, праці, робітниця, сім'я; кручі, межя, площя, тишя.*

Примітка. Форми родового відмінка однини та називного множини нерідко розрізняються наголосами; пор.: *дочка — дочки, земля — земли, книжка — книжки, межя — межи, сестра — сестри, сім'я — сім'и.*

2. **Давальний відмінок.** У давальному відмінку однини іменники першої відміни мають закінчення **-і**, після голосного та апострофа — **-ї**: *книжкі, машині, перемозі, фабрикя; бурі, надії, робітниця, сім'я, статті; кручі, межя, площя, тишя.*

3. **Знахідний відмінок.** У знахідному відмінку однини іменники першої відміни твердої та мішаної груп мають закінчення **-у**, м'якої — **-ю**: *книжку, машину, перемогу, фабрику, кручу, межу, площу, тишу; бурю, надю, робітницю, сім'ю, статтю.*

4. **Орудний відмінок.** В орудному відмінку однини іменники першої відміни твердої групи мають закінчення **-ою**, м'якої та мішаної груп — **-ею**, після голосного та апострофа — **-єю**: *книжкою, машиною, перемогою, фабрикою; бурею, надією, робітницею, сім'єю, статтею; кручею, межею, площею, тишею.*

5. **Місцевий відмінок.** У місцевому відмінку однини іменники першої відміни мають закінчення **-і**, після голосного та апострофа — **-ї**: *на книжці, на машині, у перемозі, на фабриці, у бурі, у надії, у робітниці, у сім'ї, у статті; у кручі, на межі, на площі, у тиші.*

Примітка. Перед закінченням **-і** в давальному та місцевому відмінках приголосні **г, к, х** переходять відповідно в **з, ц, с**: *нога — нозі, рука — руці, муха — мусі.*

6. **Кличний відмінок.** У кличному відмінку однини іменників першої відміни вживаються закінчення **-о, -е, -є, -ю**.

а) **О** мають іменники твердої групи: *дружино, Ганно, книжко, Михайлівно, перемого, сестро.*

б) **Е** мають іменники м'якої та мішаної груп, **є** — іменники м'якої групи після голосного та апострофа: *воле, земле, Катре, робітнице, душе, круче; Маріє, мріє, сім'є, Соломіє, а також Іллє.*

в) **Ю** мають деякі пестливі іменники м'якої групи: *бабусю, Галю, доню, матусю, тітусю.*

Примітка. У звертаннях, що складаються з двох власних назв — імені та по батькові, обидва слова мають закінчення тільки кличного відмінка: *Ганно Іванівно, Маріє Василівно.*

§ 47. Б. Множина

1. **Називний відмінок.** У називному відмінку множини іменники першої відміни твердої групи мають закінчення **-и**, м'якої та мішаної груп — **-і**, після голосного та апострофа — **-ї**: *книжки, машини, перемоги, фабрики; бурі, надії, робітниці, статті, сім'ї; кручі, межі, миші, площі; також іменники чол. роду: старості (із іншим значенням старости), судді.*

2. Родовий відмінок. У родовому відмінку множини іменники першої відміни мають нульове закінчення або закінчення **-ей, -ів**.

а) Нульове закінчення мають іменники твердої, м'якої та мішаної груп: *баб* (і *бабів*), *верст* (від *верста* — давня міра відстані), *верств* (від *верства* — шар, прошарок) і *верстов* (від *верства* — давня міра відстані), *вигід* (від *вигода*), *губ* (і *губів*), *доріг*, *машин*, *назв*, *свобод*, *фабрик*, *шкіл*; *бур*, *долонь*, *легень* (і *легенів*), *надій*, *робітниць*; *круч*, *меж*, *площ*.

б) Кілька іменників жін. роду закінчуються на **-ей**: *мишеї*, *свиней*, *сімей*, *статей* (від *стаття*) та ін.

в) Закінчення **-ів** мають деякі іменники чол. роду: *суддів*, *старостів* (і *старост* — з іншим значенням), окремі іменники жін. роду (див. вище п. а), а також прізвища: *Журбів*, *Чупринків* і т. ін.

Примітка 1. В іменниках, які мають у називному відмінку однини перед закінченням сполучення двох приголосних, у родовому відмінку множини між ними з'являється **о** або **е**.

О з'являється переважно в тих іменниках, які мають після приголосного основи суфікс **-к**: *дочок*, *книжок*, *кульок*, *мисок* і т. ін., а також в іменниках *гра* (мн. *ігри*), *кухня*, *поверхня*, *сосна*, *сукня*: *ігор*, *кухонь*, *поверхонь*, *сосон* (і *сосен*), *суконь*. В інших іменниках з'являється **е** (**є**): *боєнь*, *воєн* (і *війн*), *домен*, *копалень*, *лазень*, *мітел*, *шабель*.

Вставних звуків, як правило, не буває в іменниках іншомовного походження: *арф*, *догм*, *пальм*, *шайб*; тільки в іменниках на **-к(а)** за аналогією до відповідних українських з'являється **о**: *арка* — *арок*, *марка* — *марок*.

Примітка 2. В іменниках іншомовного походження з подвоєними приголосними в родовому відмінку множини це подвоєння зберігається: *бонн* (від *бонна*), *булл* (від *булла*), *ванн* (від *ванна*), *вілл* (від *вілла*), *панн* (від *панна*).

3. Давальний відмінок. У давальному відмінку множини іменники першої відміни мають закінчення **-ам, -ям**:

а) Закінчення **-ам** мають іменники твердої та мішаної груп: *книжкам, машинам, фабрикам; кручам, межам, площам.*

б) Закінчення **-ям** мають іменники м'якої групи: *бурям, надіям, робітницям, сім'ям, статтям.*

Кличний відмінок. У кличному відмінку множини іменники першої відміни мають форму, однакову з називним: *баби, дочки, жінки, робітниці.*

А. Однина II відміна

Родовий відмінок

1. У родовому відмінку однини іменники другої відміни залежно від їхнього значення мають закінчення **-а, -я** або **-у, -ю**.

1) Іменники середн. роду в родовому відмінку однини закінчуються тільки на **-а** (у твердій та мішаній групах), **-я** (у м'якій групі): *міста, села; плеча, прізвища; знання, знаряддя, моря, обличчя, поля.*

2) Іменники чол. роду в родовому відмінку однини приймають закінчення **-а** (у твердій та мішаній групах), **-я** (у м'якій групі), коли вони означають:

а) Назви осіб, власні імена та прізвища: *промовця, робітниця, студента, тесляря, учителя; Андрія, Дмитра, Дорошенка, Франка; також персоніфіковані предмети та явища: Вітра, Ліса, Мороза та ін.*

б) Назви тварин і дерев: *ведмедя, вовка, дуба, кілка, коня, пся, ясеня.*

в) Назви предметів: *гвинта, замка, малюнка, ножя, олівця, піджака, плаща, портфеля, стола (й столу).*

г) Назви населених пунктів: *Воронежа, Голосієва, Житомира, Києва, Лондона, Луцька, Миргорода, Новгорода, Парижа, Святошина, Тернополя, Харкова.*

Примітка. Але **-у, -ю** пишеться у складених назвах населених пунктів, другою частиною яких є іменник, що має звичайно в родовому відмінку закінчення **-у**: *Давидового Броду, Зеленого Гаю, Красного Лиману, Кривого Рогу, Червоного Ставу, Широкого Яру тощо.*

д) Інші географічні назви з наголосом у родовому відмінку на кінцевому складі, а також із суфіксами присвійності **-ов, -ев (-єв), -ин (-їн)**: *Дінця, Дністра, Іртиша, Колгуєва, Орла, Остра, Пірятина, Псла, Пскова, Тетерева.*

е) Назви мір довжини, ваги, часу тощо: *гектара, грама, метра, місяча, процента, тижня (але віку, року); назви місяців і днів тижня: *вівторка, жовтня, листопада (але листопаду — назва процесу), понеділка; назви грошових знаків: *гроша, долара, карбованця, фунта стерлінгів, червінця; числові назви: *десятка, мільйона, мільярда.****

є) Назви машин та їх деталей: *автомобіля, дизеля, комбайна, мотора, поршня, трактора.*

ж) Терміни іншомовного походження, які означають елементи будови чогось, конкретні предмети, геометричні фігури та їх частини: *атома, катода, конуса, радіуса, ромба, сегмента, сектора, синуса, шківа тощо, а також українські за походженням суфіксальні слова-терміни: *відмінка, додатка, займенника, іменника, трикутника, чисельника, числівника тощо, але: *виду, роду, також синтаксису, складу, способу (про інші категорії термінів див. п. 3).***

3. Закінчення **-у** (у твердій і мішаній групах), **-ю** (у м'якій групі) мають іменники чоловічого роду на приголосний, коли вони означають:

а) Речовину, масу, матеріал: *азоту, асфальту, бальзаму, борицу, водню, воску, гасу, гіпсу, граніту, квасу, кваску, кисню, льоду, меду, медку, піску, пороху, сиру, спирту, але хліба.*

б) Збірні поняття: *ансамблю, атласу, батальйону, березняку, вишняку, гаю, гурту, загалу, капіталу, каравану, каталогу, кодексу, колективу, лісу, оркестру, парку, полку, пролетаріату, реманенту, рою, саду, сушняку, тексту, товару, тріумфірату, хору; сюди належать назви кущових і трав'янистих рослин: *барвінку, бузку, буркуну, гороху, звіробою, молочаю, очерету, чагарнику, щавлю, ячменю (але вівса), а також назви сортів плодових дерев: *кальвілю, ренету, ренклоду та ін.***

в) Назви будівель, споруд, приміщень та їх частин: вокзалу, ганку, даху, заводу, залу, замку, каналу, коридору, магазину, мезоніну, метрополітену, молу, палацу, поверху, сараю, тину, універмагу, шинку, але (переважно з наголосом на закінченні): бліндажа, гаража, куреня, млина, хліва; **-а (-я)** вживається також в іменниках — назвах архітектурних деталей: карниза, еркера, портика; обидва закінчення — **-а (-я)** та **-у (-ю)** приймають іменники: мосту й моста, паркану й паркана, плоту й плота.

г) Назви установ, закладів, організацій: інституту, клубу, комісаріату, комітету, радгоспу, університету, штабу.

д) Переважна більшість слів зі значенням місця, простору тощо: абзацу, валу, байраку, краю, лиману, луку, майдану, рову, ручаю, світу, уривку, яру, але: горба, хутора тощо, а також зменшені форми на **-к**: ліска, майданчика, ставка, ярка.

е) Явища природи: вихору, вогню, вітру, граду, грому, дощу, жару, землетрусу, інею, морозу, туману, урагану, холоду.

є) Назви почуттів: болю, гніву, жалю, страху.

ж) Назви процесів, станів, властивостей, ознак, формацій, явищ суспільного життя, загальних і абстрактних понять: авралу, бігу, винятку, галасу, грипу, дисонансу, догмату, екзамену, експорту, екскурсу, звуку (але, як термін, звука), ідеалу, інтересу, канону, кашлю, клопоту, колоквіуму, конфлікту, крику, лету (льоту), ляпасу, мажору, міражу, мінімуму, модусу, моменту, принципу, прогресу, процесу, реалізму, регресу, рейсу, ремонту, ритму, руху, світогляду, сорту, спорту, способу, стиду, стогону, тифу, толку, хисту, ходу, шуму, але: ривка, стрибка, стусана.

з) Терміни іншомовного походження, що означають фізичні або хімічні процеси, частину площі й т. ін.: аналізу, електролізу, імпульсу, синтезу, ферменту, а також літературознавчі терміни: альманаху, епосу, жанру, журналу, міфу, нарису, образу, памфлету, роману, стилю, сюжету, фейлетону тощо.

и) Назви ігор і танців: *баскетбо́лу, вальсу, волейбо́лу, краков'яку, танку, танцю, тенісу, футбо́лу, хокею*, але: *гопака, козака*.

і) Більшість складних безсуфіксних слів (крім назв істот): *водогону, вододі́лу, водопроводу, живопису, живоплоту, манускрипту, родоводу, рукопису, суходо́лу, трубопроводу*, але: *електровоза, пароплава*.

ї) Переважна більшість префіксальних іменників із різними значеннями (крім назв істот): *ви́бою, випадку, вислову, відбо́ю, відгуку, заробітку, затору, запису, о́піку, опу́ху, побу́ту, пошто́вху, прибу́тку, прикладу, про́воду* (дріт), *суво́ю, усмі́ху, успі́ху*.

й) Назви річок (крім зазначених у п. 1), озер, гір, островів, півостровів, країн, областей і т. ін.: *Амуру, Бугу, Гангу, Дону, Дунаю, Єнісею, Нілу, Рейну, Сейму; Байкалу, Ельтону, Мічигану, Свїтязю, Чаду; Алтаю, Ельбрусу, Паміру, Уралу; Котліну, Кіпру, Криту, Родосу, Сахаліну, Каніну, Пелопоннесу; Алжиру, Афганістану, Казахстану, Єгипту, Іраку, Китаю; Донбасу, Ельзасу, Кавказу, Сибіру*.

Примітка. У ряді іменників зміна закінчення впливає на значення слова: *алмаза* (коштовний камінь) – *алмазу* (мінерал), *акта* (документ) — *акту* (дія), *апарата* (прилад) — *апарату* (установа), *блока* (у техніці) — *блоку* (об'єднання держав), *буряка* (одиничне) — *буряку* (збірне), *вала* (деталь машини) — *валу* (насип), *елементу* (абстрактне) — *елемента* (конкретне), *інструмента* (одиничне) — *інструменту* (збірне), *каменя* (одиничне) — *каменю* (збірне), *клина* (предмет) — *клину* (просторове поняття), *пояса* (предмет) — *поясу* (просторове поняття), *рахунка* (документ) — *рахунку* (дія), *терміна* (слово) — *терміну* (строк), *фактору* (чинник) – *фактора* (маклер) і т. ін.

Давальний відмінок

У давальному відмінку однини іменники другої відміни мають закінчення **-ові, -еві, -єві** або **-у, -ю**.

1. Закінчення **-ові** (у твердій групі), **-еві** (у мішаній групі та в м'якій після приголосного), **-єві** (у м'якій групі після голосного та апострофа)

мають іменники чол. роду (за винятком зазначених у п. 2б): *будинкові, відмінкові, директорові, дубові, майстрові, нахилові, Петрові, піонерові, робітникові, розумові, велетневі, журавлеві, каменеві, секретареві, товаришеві, шахтареві, добродієві, красеві, носієві, Сергієві, солов'єві*. Ці ж іменники приймають і закінчення **-у (-ю)**: *будинку, відмінку, директору* й т. д.

Паралельні закінчення **-ові** та **-у** мають також іменники середн. роду із суфіксом **-к-**, що означають малі істоти: *дитяткові — дитятку, немовляткові — немовлятку, поросяткові — поросятку, теляткові — телятку, ягняткові — ягнятку*.

Примітка. Коли в тексті зустрічається поряд кілька іменників чол. роду у формі давального відмінка однини, то для уникнення одноманітних відмінкових закінчень слід спочатку вживати закінчення **-ові, -еві (-єві)**, а потім — **-у (-ю)**: *Симоненкові Василю Андрійовичу, Леонідові Миколайовичу Іваненку, добродієві бригадиру*.

2. Закінчення **-у** (у твердій і мішаній групах), **-ю** (у м'якій групі) мають:

а) Іменники середн. роду: *місту, селу, святу; прізвищу, знанню, знаряддю, обличчю, піддашию, роздоріжжю; серцю, сонцю*. У деяких словах можливі також закінчення **-ові, -еві**: *лихові, містові, серцеві*.

б) Іменники чол. роду на **-ів (-їв), -ов, -ев, -ин, -ін (-їн)**: *Київ — Києву, Колгусєв — Колгусєву*.

6. Творення, правопис, відмінювання прізвищ, імен та по батькові.

Українські прізвища передаються на письмі відповідно до вимови за загальними нормами українського правопису: *Заєць, Швець, Короленко, Коваль*.

Подвійні імена, які зрідка трапляються в українського населення, пишуться через дефіс: *Богдан-Юрій, Зіновій-Богдан, Ростислав-Володимир, Ірина-Світлана, Лідія-Юлія*.

В українській мові, на відміну від російської, не подвоюються приголосні в іменах: *Иннокентий — Інокентій, Ипполит — Іполіт, Кирилл — Кирило*,

Филипп – Пилип, Савва – Сава, Агриппина – Агрипіна, Агнесса – Агнеса, Инесса – Інеса.

Подвоюються приголосні в іменах: *Ганна, Віолетта, Анна, Інна, Жанна, Жаннетта, Алла, Елла, Аполлінарій, Ізабелла, Сусанна, Аполлон, Палладій, Віссаріон, Геннадій, Белла, Нонна, Римма, Стелла, Іванна, Маріанна, Бетті, Джонні, Еммануїл, Ілля, Васса.*

В українській мові, на відміну від російської, в іменах після м'яких приголосних перед йотованими м'який знак не пишеться: *Емельян – Омелян, Уляна – Уляна, Татьяна – Тетяна.*

Апостроф пишеться в іменах: *Дем'ян, Лук'ян, Валер'ян, Мар'ян, Дар'я, В'ячеслав.*

Апостроф не пишеться, коли перед губним звуком є приголосний: *Святослав.*

6. Творення та правопис імен по батькові.

Відмінювання прізвищ, імен та по батькові

При утворенні чоловічих імен по батькові вживаються суфікси:

а) *-йович, -ович: Миколайович, Степанович, Андрійович, Васильович, Семенович;*

б) *-ич, -іч: Ілліч, Лукіч (Лукович), Кузьмич (Кузьмович), Якович, Хоміч (Хомович), Савич (Савович).*

Жіночі імена по батькові утворюються за допомогою суфіксів: *-івна, -ївна: Степанівна, Василівна, Сергіївна, Петрівна, Іллівна, Луківна, Хомівна.*

Форми по батькові від офіційних подвійних імен на зразок *Богдан-Юрій* утворюються звичайно від першого імені: *Олена Богданівна, Олексій Богданович.* Але за бажанням батьків під час реєстрації дитини може бути записана форма подвійна: *Ірина Богдан-Юріївна, Олексій Богдан-Юрійович.*

У цьому випадку перший компонент імені не відмінюється: *книжка Олексія Богдан-Юрійовича, стаття Ірини Богдан-Юріївни.*

Українські та слов'янські прізвища, що мають закінчення іменників I відміни, відмінюються як іменники I відміни. Особливістю відмінювання прізвищ цієї групи є те, що приголосні основи *з, к, х* у давальному та місцевому відмінках змінюються на *з, ц, с*:

Н.в. Зозуля, Кривега; Р.в. Зозулі, Кривеги; Д.в. Зозулі, Кривезі; З.в. Зозулю, Кривегу; О.в. Зозулю, Кривегаю; М.в. Зозулі, Кривезі.

Прізвища із закінченнями II відміни відмінюються як іменники II відміни: *Н.в. Гнатюк; Р.в. Гнатюка; Д.в. Гнатюку (-ові), З.в. Гнатюка; О.в. Гнатюком; М.в. Гнатюку (-ові).*

Прізвища прикметникового типу на *-ий, -ій* (чоловічого роду) *-а, -я* (жіночого роду) відмінюються як відповідні прикметники твердої чи м'якої групи:

Н.в. Білий, Біла; Р.в. Білого, Білої; Д.в. Білому, Білій; З.в. Білого, Білу; О.в. Білим, Білою; М.в. Білому, Білій.

Чоловічі прізвища прикметникового типу на *-ов, -ев, -єв, -ів, -їв, -ин, -їн* відмінюються за таким зразком:

Н.в. Павлов, Ковалів, Гаршин; Р.в. Павлова, Коваліва, Гаршина; Д.в. Павлову, Коваліву, Гаршину (-ові); З.в. Павлова, Коваліва, Гаршина; О.в. Павловим, Ковалівим, Гаршиним; М.в. Павлову, Коваліву, Гаршину (-і).

Жіночі прізвища на приголосний та *-о* в українській мові не змінюються:

Н.в. Олена Люткевич, Надія Бойко; Р.в. Олени Люткевич, Надії Бойко; Д.в. Олені Люткевич, Надії Бойко; З.в. Олену Люткевич, Надію Бойко; О.в. Оленою Люткевич, Надією Бойко; М.в. Олені Люткевич, Надії Бойко.

Чоловічі та жіночі прізвища на *-их, -ово, -аго* не змінюються:

Н.в. Ольга Крутих, Богдан Живаго; Р.в. Ольги Крутих, Богдана Живаго; Д.в. Ользі Крутих, Богдану (-ові) Живаго; З.в. Ольгу Крутих, Богдана Живаго; О.в. Ольгою Крутих, Богданом Живаго; М.в. Ользі Крутих, Богданові Живаго.

Чоловічі й жіночі прізвища іншомовного походження на: *-а, -е, -є, -і, -ї, -о, -у, -ю* не змінюються: *Гейне, Гете, Россіні, Гюго, Данте, Шеллі*.

Складні чоловічі прізвища іменникового походження відмінюються в обох частинах: *Н.в. Григорій Квітка-Основ'яненко, Р.в. Григорія Квітки-Основ'яненка, Д.в. Григорію (-єві) Квітці-Основ'яненкові (-у), З.в. Григорія Квітку-Основ'яненка, О.в. Григорієм Квіткою-Основ'яненком, М.в. Григорію (-єві) Квітці-Основ'яненкові (-у)*.

Чоловічі прізвища типу *Микола Клименко-Жуков* відмінюються в обох частинах:

Н.в. Микола Клименко-Жуков, Р.в. Миколи Клименка-Жукова, Д.в. Миколі Клименку-Жукову, З.в. Миколу Клименка-Жукова, О.в. Миколою Клименком-Жуковим, М.в. Миколі Клименку-Жукову.

Складні прізвища відмінюються у другій частині, коли перша сприймається як прикладка (у короткій формі): *Н.в. Георгій Бонч-Бруєвич, Р.в. Георгія Бонч-Бруєвича, Д.в. Георгієві Бонч-Бруєвичу, З.в. Георгія Бонч-Бруєвича, О.в. Георгієм Бонч-Бруєвичем, М.в. Георгієві Бонч-Бруєвичу*.

7.Особливості використання прийменникових сполучень.

Для українського ділового мовлення важливе правильне вживання прийменника *по*, особливо тоді, коли йдеться про переклад з російської мови на українську. Адже російські конструкції з прийменником *по* в українській мові перекладаються цілим рядом конструкцій з прийменниками:

за: за свідченням; за власним бажанням; за дорученням; за наказом; за вказівкою; менеджер за професією і т. д.;

з: з питань комерційної торгівлі; з ініціативи; дослідження з уфології; курс лекцій з української мови; з багатьох причин; з певних обставин; з нагоди (чогось) і т. д.;

на: на замовлення; на вимогу; на пропозицію; на мою адресу;

для: курси для вивчення; комісія для складання актів;
після: після одержання посвідчення; після повернення; після від'їзду; після розгляду (чогось) і т. д.;
у (в): викликати у службових справах; у вихідні; в усіх напрямках;
по: черговий по району; наказ по відділенню; спеціаліст по проектуванню споруд; колеги по роботі; по можливості; комітет по сприянню малим підприємствам і підприємцям і т. д.

СКЛАДНІ ВИПАДКИ ПЕРЕКЛАДУ УСТАЛЕНИХ ПРИЙМЕНИКОВИХ КОНСТРУКЦІЙ ДІЛОВОГО СТИЛЮ

В адрес — на адресу
Ввести в состав — ввести до складу
В защиту — на захист
В двух шагах — за два кроки
В семь часов — о сьомій годині (на сьому...)
Войти в комнату — зайти до кімнати
На протяжении дня — протягом дня
На следующий день — наступного дня
Не глядя на... — не дивлячись на...
Несмотря на... — незважаючи на...
Не по силам — не під силу
По заказу — на замовлення
По закону — згідно з законом
По моим сведениям — за моїми відомостями
По поручению — за дорученням
По приказу — за наказом
По просьбе — на прохання
По собственной воле — з власної волі
По собственному желанию — за власним бажанням
Послать по почте — надіслати поштою

Поставить в пример — поставити за приклад
Поступать в университет — вступати до університету
По требованию — на вимогу
По указанию — за вказівкою
Прийти по делу — прийти у справі
Принять во внимание — взяти до уваги
Принять к сведению — взяти до відома
При любой погоде — за будь-якої погоди
Приплосьь по вкусу — припало до смаку
Работать по схеме — працювати за схемою
Согласно приказу — згідно з наказом
Читать на украинском языке — читати українською мовою.

Приймєнник — незмінна частина мови, що виражає залежність іменника, прикметника, числівника, займенника від інших слів у словосполученні та реченні.

Прийменник з іншими частинами мови може вказувати на:

об'єкт дії: подарунок (для кого?) для сестри, писати (про кого?) про брата;

напрямок: їхати (куди?) на море, йти (куди?) до лісу;

місце: росте (де?) біля криниці;

причину: заспівав (з якої причини?) від радості;

мету: зібратися (з якою метою?) для роботи;

час: залишити (на скільки?) до завтра.

Один і той самий прийменник може виражати різні смислові відношення: *росте за хатою* (місце) — *прийти за годину* (час) — *купив за гривню* (об'єкт). Одне й те саме значення може бути виражене за допомогою різних прийменників: *росте біля дороги*, *росте при дорозі*, *росте край дороги*, *росте поблизу дороги*. Прийменники можуть вступати в синонімічні й антонімічні зв'язки: *при*, *біля*, *поблизу*, *край*, *неподалік* (синоніми),

8. Дієприкметникові та дієприслівникові звороти.

Дієприкметник — особлива форма дієслова, що виражає ознаку за дією або станом і поєднує в собі граматичні особливості дієслова і прикметника. Із дієслівних граматичних ознак дієприкметник має вид — доконаний або недоконаний та час — теперішній або минулий. Вид дієприкметника залежить від того дієслова, від якого він утворений.

Порівняйте: планувати — планований (недоконаний вид), запланувати — запланований (доконаний вид). Час дієприкметника зумовлений тим, коли з'явилася ознака, на яку він вказує, — у минулому чи тепер: посивілий (минулий час), сивіючий (теперішній час).

Як і прикметник, дієприкметник змінюється за родами (підкреслений, підкреслена), числами (підкреслені — множина), відмінками (Н.: почорнілий; Р.: почорнілого; Д.: почорнілому і т. д.); залежить від іменника (порівняйте: *жовте листя; пожовтіле листя*); у реченні виконує роль означення або присудка (*Неподалік чорніє щойно зоране поле. Поле зоране вчасно.*).

Дієприкметник разом із залежними від нього словами називається **дієприкметниковим зворотом**. Дієприкметник **Є ОЗНАЧЕННЯМ** або **присудком** (наприклад: *трава не скошена . у даному випадку не скошена - присудок*) Наприклад:('означенням: 'На шляху розвитку кожної мови позначились історичні події, пережиті її народом.) (*Антоненко-Давидович.*) Події (*які? ->*), пережиті її народом.

Дієприкметниковий зворот, що стоїть після пояснюваного слова (у нашому прикладі — події), виділяється з-поміж інших частин речення КОМОЮ або, якщо після нього речення продовжується, — двома комами: *Історичні події, пережиті народом, позначилися на шляху розвитку його мови.* В усному мовленні — відповідно одною або двома паузами. Якщо дієприкметниковий зворот стоїть перед пояснюваним словом, він ні паузою в усному мовленні, ні комою на письмі не виділяється: *На шляху розвитку кожної мови позначились пережиті її народом історичні події.*

Дієприслівник — особлива форма дієслова, яка означає додаткову дію, що супроводить головну, виражену дієсловом, і відповідає на питання *що роблячи? що зробивши?* Наприклад: *читаючи, співаючи, узявши, схопивши*. Цій формі властиві дієслівні ознаки виду (доконаного чи недоконаного), перехідності (неперехідності), часу (минулого або теперішнього).

Дієприслівник разом із залежними від нього словами утворює **дієприслівниковий зворот**, який у реченні є поширеною обставиною. Дія, названа дієприслівником, виконується тим же суб'єктом, що й основна дія, названа дієсловом-присудком: *іде, озираючись; сказав, не подумавши*.

Примітка Речення, у яких дії, позначені дієсловом-присудком та дієприслівником, виконуються різними суб'єктами, побудовані неправильно: *Повернувшись додому, уже зайшло сонце. Оглядаючи околицю села, туристів зацікавили руїни старовинного замку*. Як і інші форми дієслова, дієприслівник має граматичне значення недоконаного (що роблячи? — читаючи) або доконаного (що зробивши? — прочитавши) виду.

Спільні ознаки з прислівником: незмінюваність; залежність від дієслова, що виявляється у синтаксичній ролі обставини: *Жайворонок, співаючи, ніби висить на невидимій нитці (Яновський). Висить (коли?) співаючи*.

Дієприслівник, як і інші форми дієслова, може мати залежні від нього слова:

Вихопившись (куди?) на узвишшя, кінь розкотисто заіржав, радуючись (чому?) молодій своїй силі (В. Чемерис). Дієприслівник разом із залежними від нього словами утворює дієприслівниковий зворот, який у реченні виконує роль поширеної обставини.

В усному мовленні дієприслівниковий зворот відділяється від решти компонентів речення паузами, а на письмі — комами: *Іноді туман на озері розривається, odkриваючи блідо-блакитну воду (Леся Українка). Літа не*

минули, лиш, втомившись жаром палким, на хвилину заснули (Лепкий).
Вертаючись додому, Юхим з греблі побачив сина (Головка).

Примітка Відокремлюються і одиничні дієприслівники (без залежних слів): Гуркочучи, проїхала колона вантажних машин. Не відокремлюється одиничний дієприслівник та фразеологізм із дієприслівником, якщо вони стоять після присудка і відповідають на питання як?: Дівчата йшли співаючи; На всі запитання хлопець відповідав не моргнувши оком. У суфіксах, за допомогою яких утворюються дієприслівники, завжди пишеться буква и. Дієприслівники з суфіксами -учи (-ючи), -ачи (-ячи) треба відрізняти від активних дієприкметників теперішнього часу в називному або знахідному відмінках множини, в яких після суфіксів -уч- (-юч-), -ач- (-яч-) є закінчення -і: Ішли співаючи. — Пташки співаючі. Курликаючі журавлі пролетіли над селом. — Курликаючи, журавлі пролетіли над селом. НЕ з дієприслівниками пишеться так, як і з дієсловом, — окремо: Не спитавши броду, не лізь у воду (Народна творчість). Виняток становлять дієприслівники (як і твірні дієслова), що без *не* не вживаються: нехтуючи, недочуваючи.

9. Пунктуація.

Пунктуація ([лат. punctuatio](#) — *punctum*, що означає крапка) — це система правил уживання на письмі розділових знаків і розділ [МОВОЗНАВЧОЇ НАУКИ](#) про використання [розділових знаків](#).

В українській мові вживаються одиничні (крапка, двокрапка, три крапки, кома, крапка з комою, тире, знак питання, знак оклику, знак виноски) та парні (дві коми, два тире, лапки, дужки) розділові знаки (пунктограми). Призначення розділових знаків - полегшити читачеві сприйняття змісту написаного:

- крапка ділить текст на речення.

- двокрапка відділяє одну частину від другою, вказуючи на те, що в цій другій частині міститься пояснення, розкриття причини того, про що йшлося у першій.
- три крапки (багато крапок) вказує на те, що в реченні не всі його компоненти наявні, а речення не закінчене, обірване.
- кома розділяє граматично рівноправні частини простого чи складного речення.
- крапка з комою функціонально подібна до коми, але розділяє складні (або ускладнені) за будовою граматично рівноправні частини.
- тире розділяє головні частини речення (якщо вони виражені подібними лексично- граматичними категоріями), порівнювані мовні одиниці, частини складного безсполучникового речення, які перебувають в умовно-часових, протиставних та причиново-наслідкових зв'язках.
- знак питання ділить текст на речення, але разом з тим вказує на те, що речення містить у собі питання.
- знак оклику ділить текст на речення та вказує на експресивність мовлення, вигук.
- знак виноски – видільний, він вказує, що за словом, біля якого цей значок поставлений, має йти частина тексту, яка подається у порядковій частині сторінки або в кінці тексту.
- парні розділові знаки – дві коми, двоє тире, дужки, лапки – виділяють якийсь відрізок тексту (другорядні члени речення), коли є потреба його відокремити, вставні і вставлені слова, словосполучення, звертання.

Українська пунктуація побудована на структурному, смислового та інтонаційному принципах.

Крапка

Крапка вживається:

- у кінці розповідного двоскладного чи односкладного речення (Ніч. Спека.);

- у кінці спонукального речення, якщо в ньому відсутня інтонація оклику або питання (Вирішить завдання. Зробіть коротенький аналіз речення.);
- у кінці графічно скороченого слова (напр.; і т.д.);
- для виділення приєднувальних конструкцій: Будуть козаки подорожні проїжджати, твій голос зачувати, до могили будуть завертати. Бандуро моя ([М.Пригара](#));
- після назв дійових осіб перед їх репліками в драматичних творах:

Василь. І довго це ти будеш чухатися?

Конюх. Вибачте, пане. Винен.

Кома

- одиночні коми ставляться між однорідними членами речення і між частинами складного речення (Я підвівся, поглянув їй у очі). Якщо вжита одиночна кома, завжди робиться пауза.
- парні коми виділяють з обох боків деякі підрядні речення, відокремлені члени речення і внесення (звертання, вставні і вставлені слова та речення, слова-речення). Але одна з ком не ставиться, якщо відокремлена частина стоїть на початку речення або в його кінці (Не працюючи, нічого в житті не доб'єшся).

Кома вживається:

- між однорідними членами речення, безсполучниково або за допомогою протиставного сполучника (Він встав, потягнувся, підійшов до вікна);
- між частинами складного речення (У кав'ярні вони зустрілися з друзями, яких давно не бачили);
- при виділенні інтонацією і за змістом звертання, вставних і вставлених словосполучень і речень, відокремлених другорядних членів речення, а також уточнюючих слів, вигуків, стверджуючих часток і порівняльних зворотів (Пиши ж мені, друже, якщо матимеш час).

Крапка з комою

Крапка з комою ставиться там, де й одинична кома (тобто між однорідними членами речення і між частинами складного речення), якщо

розділювані нею частини порівняно далекі за змістом або мають у собі розділові знаки. На місті крапки з комою завжди чується подовжена пауза.

Крапка з комою вживається:

- для виділення однотипних частин складного речення: Шелестить пожовкле листя по діброві; гуляють хмари; сонце спить; ніде не чути людської мови (Т.Шевченко);
- між поширеними членами речення: Я люблю їхати на поле тоді, як ниви зеленіють та хвилюються зеленими хвилями; коли обважнілі колоски черкаються об голову, об вуха... (І.Нечуй-Левицький);
- у кінці рубрик, напр., Звуки бувають: 1) голосні; 2) приголосні та ін.

Двокрапка

Двокрапка вживається:

- у безсполучникових складних реченнях з різнотипними частинами, якщо друга частина розкриває загальний зміст першої або пояснює окрему її частину (Він врахував все: і що скаже він, і те, як його сприйме аудиторія, і навіть думку самого Миколи Петровича);
- після узагальнюючого слова перед однорідними членами речення (напр.: послідовність дій така: 1) довести, що речення складне; 2) з'ясувати вид складного речення та ін.);
- при прямій мові у випадку, коли слова автора їй передують (Петро нарешті вимовив: "Я впевнений, що це правда").

Перед двокрапкою, як правило, тон підвищується, після неї робиться вичікувальна пауза, і далі слова промовляються звичайним тоном.

Три крапки

Три крапки вживаються:

- коли думка, що виказувалася у реченні, ще не закінчена (І так було з ним завжди... Він працював, працював, а нагороду за його працю одержували інші...)

- для передачі схвильованого, емоційного мовлення за допомогою обірваних, незакінчених речень (Василь... Але ж ми... Але ж я... Що ж нам робити?..)
- на місці розмовних пауз (Людей треба любити... прощати... Ось що головне...)

коли той, хто каже, хоче приховати свою думку, не розкриваючи її повністю (Вони зустрілися... Він і вона...);

- при використанні цитат, якщо цитата береться не з початку речення, або якщо цитата розірвана на декілька частин ("...а по-друге,- закінчила Лариса- хочу випустити новий альбом").

Тире

Тире ставиться там, де й одинична та парні коми, а також там, де коми ставити не можна. Одиничне тире вказує на протиставлення (можна підставити а, але), наслідок, наступне пояснення або раптову зміну подій. Після одиничного тире робиться вичікувальна пауза і далі тон, як правило, підвищується (Адже ми всі - люди!).

Парні тире виділяють з обох боків частини речення. Частина, виділена парним тире, вимовляється підвищеним тоном (І враз - заглушаючи всю метушню і гвалт - по квартирі розляглися широкі і повнозвучні акорди рояля (Ю.Смолич).

Тире вживається:

- між присудком і підметом, якщо вони виражені однаковими лексично-граматичними категоріями (Справжня дружба - чисте джерело);
- на місці пропущеного члена або кількох членів речення: Сьогодні (є)-твій день народження;
- при відокремленій прикладці (Я так довго працював - завдяки твоїй підтримці - для того, що б доказати самому собі: можу);
- перед узагальнюючим словом після однорідних членів речення (На пустирях, у рівчаках та неглибоких балках - скрізь росте ця невибаглива рослина);

- при вставлених конструкціях: Є віра - невже цього мало,- що ти в цьому місті живеш (Л.Первомайський);
- у безсполучникових реченнях з різнотипними частинами, якщо між ними є умовно-часовий або наслідковий зв'язок: Зійде сонце - утру сльози, ніхто не побачить (Т.Шевченко);
- якщо друга половина безсполучникового складного речення має значення протиставлення: Ще сонячні промені сплять - досвітні вогні вже горять (Л.Українка);
- між двома словами, які вказують на просторову, часову або кількісну межу: за цей період ми планували зібрати 15-20 тон яблук;
- при прямій мові для виділення слів автора; тире ставиться після іншого розділового знака; напр.: Він подумав, подумав, вимовив: - Ну що, хлопці? Зробимо?- і посміхнувся.
- перед кожною реплікою в діалозі; напр.:

Дужки вживаються:

- одна дужка - після цифри або букви, якою позначаються перераховувані рубрики в тексті, напр., комп'ютер складається з: а) системного блока; б) монітора; 3) клавіатури);
- дві дужки - для додаткової інформації, різноманітних уточнень, вказівок та таке ін.: Михайло Краснопудзенко народився 1985р. (в серпні місяці) в м. Києві;
- при вставних і вставлених конструкціях, напр., Що? (вона підійшла до нього ближче) Невже ти ще не зрозумів, чому я така?;
- для виділення ремарок після назви діючої особи в драматичних творах: Мар'яна (до Олексія). Чого ж ти чекаєш, любий?).

Лапки вживаються:

- при використанні цитат, які вводяться в авторське мовлення як самостійний текст (цитата починається з великої букви): Аристотель не приймав учення Платона про ідеї. "Платон мені друг, але істина - ще більший мій друг" - відомий його афоризм;

- при використанні цитат, які вводяться в авторський текст як частина цього тексту (цитата пишеться з маленької букви): Борис Буряк пише, що "в художній структурі сценаріїв і фільмів Олександра Довженка завжди присутній сам автор"
- для виділення власних назв книг, літературних творів, газет, журналів, телевізійних програм, підприємств, та таке ін. (СП "Зоря", журнал "Ровесник");
- для виділення слів, вжитих у незвичному або іронічному значенні (такі слова вимовляються з особливою, підкресленою інтонацією): О, мій "великий"...- з неприхованою іронією прошепотіла Олена, притуляючись до Анатолія.

Лапки не вживаються, якщо цитата є епіграфом.

10. Загальні ознаки усного мовлення.

Усне мовлення – це слухове сприймання певної інформації. За допомогою усного мовлення спілкування і обмін думками відбувається безпосередньо. В усному мовленні вживається побутова й діалектна лексика, слова розмовно-просторічного характеру, своєрідні фразеологізми.

Синтаксична будова усної мови характеризується тим, що в ній здебільшого вживаються прості речення, часто – неповні. У складних реченнях переважає сурядність. Зв'язок речень переважно безсполучниковий. Рідко вживаються дієприкметникові й дієприслівникові звороти. Речення усної мови часто не вкладаються в звичайні синтаксичні рамки.

За характером спілкування усне мовлення – діалогічне, має ряд лексичних особливостей.

В усному мовленні широко використовуються додаткові засоби висловлення: інтонація, жести, що надають відтінок переконливості та емоційності. Звичайна сфера застосування усного мовлення – бесіда,

розмова. Усні виступи, доповіді, звіти, лекції являють собою проміжну форму між усною і писемною формами літературної мови. Це складний вид усного мовлення, ніж розмовний, бо тут все-таки обмеженіше використовуються допоміжні засоби (жести, інтонація)

До усного ділового мовлення ставляться такі вимоги: точність у формулюванні думки, не двозначність; логічність; стильність; відповідність між змістом і мовними засобами; відповідність між мовними засобами та обставинами мовлення; відповідність між мовними засобами та стилем викладу; вживання сталих словосполучень; різноманітність мовних засобів; нашаблонність у побутові висловлювання; доречність; виразність дикції; відповідність інтонації мовленню в ситуації. Необхідно, щоб ці вимоги базувалися на знанні літературної норми і чутті мови. Усне ділове мовлення – це розмовно-літературне мовлення, воно наближається до мовлення писемного.

Практичні завдання

1. Запишіть українською мовою.

Норвегія – норвежские острова, Прага – пражские улицы, Париж – парижская мода, Кавказ – Кавказские горы, Воронеж – воронежский хор, француз – французский язык, Кременчуг – Кременчугское море, таджик – таджикские обряды, латыш – латышский язык, чех – чешское стекло, грек – греческий народ, Рига – рижское пиво, Волга – волжская вода, узбек – узбекский хлопок.

2. Запишіть наведені слова іншомовного походження, з'ясуйте в них правопис *i, u, ї*.

Рад...о, рад...ст, такс..., такс...ст, муз...ка, ...нст...тут, тр...котаж, пенальті..., жур..., д...алог, д...алект, ав...ац...я, дез...нтеграц...я, ате...ст., моза...ка, сю...та, х...м...к, г...рлянда, тр...буна, ц...тата, башк...р, к...рг...з, ...нкогн...то, пац...єнт.

3. Запишіть слова іншомовного походження, з'ясуйте наявність або відсутність подвоєння приголосних.

Тон...а, гол...андський, Міс...урі, Шил..ер, груп...а, мас...а, кол...ектив, кас...а, кор...еспондент, телеграм...а, лібрето...о, барок...о, віл...а, нет...о, ван...а, Бон..., ір...аціональний, ім...іграція, іл...юзія, піц...а, спагет...і, Тал...ін., тал...інець, прогрес..., конфет...і.

4. Запишіть слова українською мовою.

Ненавистный, поздний, проездной, участник, свистнуть, туристский, контрастный, очистной, областной, хвастливый, шестнадцать, пискнуть, костлявый, счастливый.

5. Напишіть з великої чи малої літери.

(р)іздво (х)ристове, (д)ень (п)еремоги, (в)елика (в)едмедиця, (с)тадіон (д)инамо, (к)авказький (х)ребет, (т)юльпан (ч)орний (п)ринц, (к)римський (п)івострів, (м)айдан (н)езалежності, (р)осійська (ф)едерація, (к)нязівство (м)онако, (в)інницька (о)бласть, (д)екан (п)едагогічного (ф)акультету, (г)олова (в)ерховної (р)ади, (м)іністерство (у)країни у справах (с)ім'ї, (м)олоді та (с)порту, (д)ніпропетровський (д)ержавний (і)нститут (ф)ізичної (к)ультури і (с)порту.

6. Змініть слово так, щоб у ньому відбулися чергування приголосного.

Друг, Ольга, рука, музика, Оксанка, вухо, муха, козак, вік, ткати, нога, колихати, плакати, терпіти, ловити.

7. Запишіть подані слова, поставте, де потрібно апостроф.

Жирафячий, м'який, підїзд, безядерний, передювілейний, возеднання, трюхярусний, дитясла, Мінюст, півяблука, Лукян, компютер, премер, педестал, інтервю, барер, адютант, інекція, Вячеслав, свято, мавпячий, духмяний, різдвяний, тьмяний, різьбяр, медвяний, дзвякнути.

8. Провідмініайте наведені нижче приклади.

Блідолиций, дечий, шість, одна друга.

9. На місці крапок поставте пропущені букви.

Бе...порадний, бе...карний, ...чинити, ро...клад, ...орати, ...хвалити, пр...мудрий, пр...звисько, пр...в'язати, ...шити, ...шкребти, пр...буток, пр...мовляти, пр...крашати, пр...краса, пр...красний, пр...рва, пер...метр, пр...чудовий, пр...боркати.

10. Запишіть слова разом, окремо або через дефіс.

Дарма/що, тільки/що, по/перше, аби/коли, ані/скільки, де/далі, що/року, будь/де, як/небудь, хтозна/як, довго/довго, ледве/ледве, врешті/решт, де/не/де, пліч/о/пліч, віч/на/віч, як/не/як, всього/навсього, тет/а/тет, більш/менш, видимо/невидимо.

11. Від поданих імен утворіть жіночі та чоловічі імена по батькові.

Василь, Марко, Гаврило, Микола, Юрій, Ілля, Денис, Петро, Григорій, Яків, Матвій, Федір.

12. Знайдіть вставні слова і речення і виділіть їх комами.

1. Мабуть то й буде ідеальне суспільство майбутнього, коли потребою для кожної людини стане робити для іншої тільки щось приємне, добре, корисне, може навіть самопожертвоне (О.Гончар). 2. Всяке трапитися може на довгім віку (О.Підсуха). 3. Не можна кажуть людині помолодшати, а подобрішати завжди можна (О.Гончар).

13. Розкриваючи дужки напишіть складні слова разом, окремо, через дефіс.

Південно/східний, історико/культурний, п'яти/поверховий, перекоти/поле, віце/президент, екс/чемпіон, байдарка/двійка, пів/місяць, пів/озера, пів/яйця, пів/на/восьму, полу/день, перебий/ніс, Лисичка/Сестричка, пів/Києва, важко/атлет, авто/дром, вело/трек, радіо/теле/майстер, прем'єр/міністр, жовто/гарячий, сіро/голубий.

14. Наведені іменники поставте у формі кличного відмінка однини.

Знавець, колега, товариш, директор, професор, батько, Іван Ілліч, Анатоліївна, Бондар, Шановний пан полковник! Дорога пані Валерія; Колега Дмитро; Добродій Чорновіл.

15. Запишіть подані іменники в родовому відмінку однини.

Декан, студент, автомобіль, Львів, квадрат, борщ, колектив, хор, факультет, вітер, іній, дах, завод, бокс, волейбол, ритм, сорт, Дон, вокзал, грім, тюльпан, кінь, плащ, Лондон, метр, мотор, кузов.

16. Запишіть подані власні назви в родовому відмінку однини.

Берлін, Відень, Київ, Лондон, Дніпро, Сиваш, Амур, Буг, Дунай, Ніл, Байкал, Памір, Сарич, Кіпр, Сахалін, Донбас, Алтай, Сибір, Зелений Гай, Кривий Ріг, Красний Ключ, Кам'яний Брід, Єгипет, Кавказ.

17. Запишіть подані прізвища українською мовою.

Аркадъев, Алябьев, Прокофьев, Сергеев, Румянцев, Серов, Зверев, Королев, Семенов, Лихачев, Чичиков, Щиглов, Виноградов, Воинов, Коньков, Чайковский, Белов, Ветров.

18. Запишіть подані чоловічі імена українською мовою.

Артем, Геннадий, Александр, Алексей, Кирилл, Даниил, Филипп, Илья, Игорь, Семен, Федор, Эдуард, Николай, Дмитрий, Вячеслав, Петр.

19. Перепишіть, розставляючи потрібні розділові знаки.

Щоб бути щасливим народ мусить мати власну державу. Для дерева треба коріння щоб брати соки й рости а людині треба знати всох минуле свою історію і лише у своїй державі ця історія буде правдива не сфальсифікована. Наше минуле це наша скарбниця. З нього ми вчимося пізнаємо себе й будуємо сучасне та майбутнє.

Коли народ має свою державу розвивається його рідна мова. Для рослини потрібне листя щоб вона дихала й росла. А для народу необхідна рідна мова. Вона потрібна для його духовного й фізичного існування для єдності й подальшого розвитку. Поки є мова є народ. (За Л.Богуславець)

20. Напишіть, розкриваючи дужки.

Пів/горіха, пів/олівця, пів/класу, пів/Азії, пів/огірка, пів/віковий, напів/фабрикат, пів/Європи, пів/річчя, пів/яйця, пів/дюжини, пів/місяць, пів/на/восьму, напів/сон, полу/день, напів/автомат, пів/озера.

21. Виправте помилки в адресуванні заяв. Запишіть правильні варіанти.

а) деканові Інституту фізкультури доц. Солов'ю О.М. Студента 2-го курсу Вознюка М.П.;

б) ректорові Дніпропетровського інституту фізкультури проф. Савченко В.Г. від студента факультета фізичного виховання Сергія Масенко.

22. Дайте визначення наказу. Назвіть основні реквізити.

23. Складіть запрошення на науково-практичну конференцію з української мови.

24. Дайте визначення трудової угоди. Назвіть реквізити.

25. Дайте визначення поняттю «норма літературної мови».

26. Наведіть приклади різних типів норм.

- 27. Дайте визначення державної мови.**
- 28. Назвіть реквізити резюме.**
- 29. Розкрийте відмінність між поняттями «національна мова» і «літературна мова».**
- 30. Назвіть обов'язкові реквізити автобіографії.**
- 31. Дайте визначення звіту. Назвіть види звітів.**
- 32. Складіть довідку про те, що Коваленко Юрій Леонтійович працює вчителем фізкультури.**
- 33. Назвіть документацію щодо особового складу.**
- 34. Дайте визначення заяви.**
- 35. Назвіть основні реквізити характеристики.**
- 36. Перекладіть стійкі вирази:**
- вводити в заблуждение –
 - вводити в убыток –
 - в двух словах –
 - в довершение ко всему –
 - в доказательство –
 - в должности директора –
 - в затруднении –
 - в знак согласия -
- 37. Дайте визначення характеристики.**
- 38. Перекладіть стійкі вирази:**
- говорит по душам –
 - говорит без обиняков –
 - дела идут к лучшему –
 - день ото дня –

держаться в стороне –

39. Перекладіть текст.

На рубеже XIX-XX столетий в странах Европы одновременно существовали несколько различных стилей гимнастики – как любительской, так и спортивной. В Швеции, например, были популярны вольные упражнения, в Германии чаще использовали перекладину, брусья или «коня», а французы, которые первыми начали сопровождать выступления гимнастов музыкой, стремились достичь максимальной гармонии движений и ритма. Сегодня гимнастика объединяет три основные дисциплины: спортивную гимнастику, художественную гимнастику и акробатику.

40. Перекладіть текст.

Спортивная гимнастика состоит из шести мужских видов состязаний (упражнения на кольцах, брусьях, перекладине и коне, вольные упражнения, опорный прыжок) и четырех женских (вольные упражнения, упражнения на бревне и разновысоких брусьях, опорный прыжок). Состязания бывают как индивидуальными, так и командными. Кроме того, различают состязания с обязательной и свободной программой (во втором случае ее выбирает сам спортсмен). Как спортивная дисциплина гимнастика известна с древних времен, однако за прошедшие века она успела сильно измениться. Принципы современной спортивной гимнастики были утверждены в конце XIX в., а с 1896 г. этот вид соревнований вошел в программу Олимпийских игр.

41. Перекладіть текст:

Акробатическая гимнастика, или, попросту говоря, акробатика, зародилась в шатрах бродячих цирков. Как спортивная дисциплина акробатика сегодня объединяет прыжки на батуте и групповые упражнения.

Считается, что этот вид спорта – один из самых древних и впервые появился на территории современного Китая за много веков до начала нашей эры. Фигурки акробатов во множестве находят на землях, где некогда обитали этруски, древние греки и римляне; выступления гимнастов пользовались огромной популярностью во времена европейского Ренессанса. Тем не менее, первые соревнования профессиональных акробатов состоялись только в 1926 г. в Германии.

42. Перекладіть текст:

Прыжки в длину с незапамятных времен были предметом спортивного соперничества, например в Древней Греции они были частью пентатлона (пятиборья). Интересно, что греческие атлеты использовали особые грузы, сделанные из свинца: зажав их в руках, участник соревнования стремился придать себе большой толчковый импульс и благодаря этому прыгнуть как можно дальше. Если раньше легкоатлеты состязались на траве или земле, то их сегодняшние коллеги разбегаются по твердой дорожке и приземляются в специальную «песочницу»; кроме того, в наши дни грузы уже не используются.

43. Перекладіть текст:

Все современные соревнования, связанные с метанием спортивных снарядов, пришли к нам из глубин истории. Изначально это было совсем не мирное искусство: воины учились поражать врага копьем, бронзовым диском или попросту попавшим под руку камнем. В 1896 г. соревнования по метанию спортивных снарядов были включены в программу первых Олимпийских игр нового времени. Состязания по метанию копья издавна проводились в двух видах – на дальность и на точность броска. Современный вид этой дисциплины зародился в Скандинавии в конце XVIII ст.; спортивное копье тогда достигло длины 2,5 м при массе 800 г и изготовлялось из прочной древесины. Со временем были разработаны более удачные конструкции копья, позволявшие добиваться лучших результатов.

КОНТРОЛЬНА РОБОТА

Варіант I

1. Перепишіть, замість крапок, де треба, поставте м'який знак або апостроф.

Кан...йон, батал...йон, Севаст...ян, борот...ба, приз...ба, товарис...кий, нен...чин, Тан...чин, Гуцул...щина, т...м...яний, різ...б...яр, Ман...чжурія, Гор...кий, здоров...я, риб...ячий, моркв...яний, цв...ях, св...ято, бур...ян, сузір...я, зор...я, без...ядерний, з...їзд, роз...ярений, мавп...ячий, к...ювет, б...язь, духм...яний, порт...ера, ін...екція, кон...юнктура, пів...юшки, п...юре, дит...ясла, пан...європейський, фельд...єгер.

2. Перекладіть російські прізвища на українську мову.

Соловьев, Алябьев, Пугачев, Никитин, Радищев, Сидоров, Лермонтов, Фадеев, Муромцев, Пешков, Зверев, Хмелев, Асеев, Иоффе, Жабье, Алферов, Федоров, Лихачев, Етуш, Бирюков, Тажибаев, Голицын, Виноградов, Пивоваров, Тимофеев, Зиновьев, Гурьев, Алексеев, Филиппов, Елкин, Бердяев.

3. Поставте у формі родового відмінка однини подані іменники:

Клен, учень, Мороз, комар, листок, четвер, жовтень, метр, степ, пісок, прогрес, Сибір, Лондон, Ірпінь, Красний Лиман, Буг, вишняк, промовець, бобер, асфальт, квас, учитель, спирт, біль, батальйон, каталог, курінь, театр, факультет, відділ, млин, сарай, мороз, холод, роман, жанр, картинг, гай, лікар, Кавказ, імпульс, гопак, футбол, сніг.

4. На місці крапок поставте потрібні літери *i, u, ї, е, є*.

Ч...нг...схан, Ваш...нгтон, Кр...т, Корс...ка, С...дней, С...ц...лія, Аргент...на, В...рдж...нія, Дж...буті, Пак...стан, інц...дент, К...пр., Д...зель, д...зель, конво...р, проза...к, кру...з, ате...зм, альтру...зм, Гава..., Г...мала..., д...закт...вація, д...сгармонія, конве...р, фе...рверк, фой..., жуль...н, воль...р, пр...м...ра, атель..., конф...рансь... .

5. Напишіть подані слова разом, окремо чи через дефіс.

Паро...плав, світло...голубий, всюди...хід, повсяк...денний, пів...яблука, ново...будова, північно...кримський, сніжно...білий, робітничо...селянський, екс...чемпіон, жовто...гарячий, глухо...німий, прем'єр...міністр, фото...елемент, пів...року, пів...Європи, пів...на...третю, військово...морський, двох...актна, напів...рідкий.

6. Як Ви розумієте подані слова? Знайдіть до них власне українські відповідники.

Спринтер, голкіпер, рефері, марафонці, фізкультура.

Складіть речення з цими словами.

7. Подані іменники поставте у формі кличного відмінка:

Професор, колега, президент, голова, друг, ректор, Юлія Василівна, майор, знавець, капітан, секретар, батько, мати, Ігор, Олег, Марія, Ольга, Ілліч, Анатолійович, полковник.

8. Поставте подані чоловічі прізвища у формі давального відмінка однини, враховуючи використання паралельних форм:

Суховій, Шевчук, Бородай, Швець, Чорновіл, Муха, Кравець, Гуцало, Ільїн, Гришин, Карпенко.

9. Від поданих імен утворіть чоловічі та жіночі форми імен по батькові:

В'ячеслав, Ігор, Євген, Василь, Лука, Сава, Кузьма, Сергій, Яків, Федір, Тарас, Петро, Артур, Данило, Корній, Руслан, Савелій, Олексій, Костянтин.

10. Провідмініайте подані прізвища, імена та імена по батькові, попередньо записавши їх українською мовою:

Хмелёв Геннадий Фомич; Гречка Инга Вячеславовна; Лукьянов Филипп Глебович; Пескова Раиса Артёмовна; Мажуга Кирилл Васильевич; Комарь Ольга Прокофьевна.

11. Укажіть на способи творення запропонованих слів.

Важкоатлет, активність, вибірковий, тіловиховання, неспроможність, військово-прикладний, міжнародний, суддівство, біг, випробування.

12. Складіть речення з поданими словами й запам'ятайте їх значення.

Відпуск – відпустка; звільнити – усунути; відносини – взаємини – стосунки – відношення – ставлення; суспільний – громадський; лікувати – лічити.

13. Запишіть українською мовою десять прізвищ відомих російських спортсменів.

14. Запишіть подані словосполучення літерами, установивши, де потрібно, пропущені літери, скорочення розшифруйте.

531 студент... присутн..., 3 важлив... закон..., у 4 розбит... вікна, за півтор... місяц..., 4 тижн..., від 78-х депутат..., 67 міл...нам т..., 2 конкретн... план..., 5½ г, через півтор... р..., 84 стільц..., 56-ма грн., до 2-х із половиною га, на півтор... раз...

15. Оформіть документ у якому йдеться про те, що Самійленко Ганна Петрівна доручає Гончаренко Галині Іванівні отримати грошовий переказ.

Визначте, який це документ за:

- а) походженням;
- б) місцем виникнення;
- в) призначенням;
- г) формою.

16. Напишіть розписку про одержання зі спортивного магазину спортивних костюмів для змагання. Самостійно визначте: 1) назву фірми; 2) кількість костюмів; 3) їх вартість; 4) на яку суму.

17. а) Напишіть заяву з проханням перевести Вас з однієї спеціальності на іншу. Обґрунтуйте своє прохання;

б) Укладіть заяву про відпустку за власний рахунок й обґрунтуйте своє прохання.

18. Напишіть психолого-педагогічну характеристику учня класу в якому Ви проходите практику. Які основні реквізити характеристики?

19. Укладіть пояснювальну записку про Вашу відсутність на роботі (навчанні) й обґрунтуйте її.

20. Напишіть оголошення про роботу гуртка, який Ви відвідуєте та оголошення про Новорічний вечір у Вашому інституті.

21. Перекладіть тексти, можливо внести відповідні корективи до їх змісту.

На рубежі XIX-XX століть в країнах Європи одночасно існували декілька різних стилів гімнастики – як любительської, так і спортивної. В Швеції, наприклад, були популярні вільні вправи, в Німеччині частіше використовували перекладину, брусья або «коня», а французи, які першими почали супроводжувати виступи гімнастів музикою, прагнули досягти максимальної гармонії рухів і ритму. Сьогодні гімнастика об'єднує три основні дисципліни: спортивну гімнастику, художню гімнастику і акробатику.

КОНТРОЛЬНА РОБОТА

Варіант II

1. Перепишіть, замість крапок, де треба, поставте м'який знак або апостроф.

Рел...еф, Ул...яна, Кас...ян, л...он, нен...ці, товарис..кі, Зін...чин, велетенс..кий, безбат...ченко, промін..чик, гуцул...с...кий, нян...чити, брин...чати, жен...шен..., солов...ї, черв...як, т...мянний, мавп...ячий, торф...яний, сп...янілий, бур...як, кар...єр, узгір...я, між...ярусний, перед...ювілейний, роз...їзд, медв...яний, різ...бяр, манік...юр, бракон...єр, комп...ютер, ад...ютант, б...юро, р...юкзак, Х...юстон.

2. Перекладіть російські прізвища на українську мову.

Прокофьев, Румянцев, Королев, Пущин, Чичиков, Титов, Державин, Плещеев, Бондарев, Твердохлебов, Лебедев, Семенов, Щиглов, Джигарханян, Цинандали, Воинов, Ильин, Мазовецкий, Арефьев, Донской, Горовой, Безпалов, Подкопаев, Алябьев, Пугачев, Пиповаров, Филиппов.

3. Поставте у формі родового відмінка однини подані іменники:

Гай, лікар, Вітер, горобець, палець, ампер, електрон, грім, сон, Байкал, Київ, Кам'яний Брід, Дніпро, Інгул, Сиваш, хліб, гопак, сушняк, бокс, оркестр, горох, реманент, ренет, карат, вид, склад, дах, завод, майданчик, гараж, бліндаж, снігопад, іній, футбол, волейбол, теніс.

4. На місці крапок поставте потрібні літери *i, u, ї, е, є*.

Ч...каго, Алж...р, Мадр...д, Мекс...ка, аж...отаж, С...лезія, С...нгапур, С...рія, Браз...лія, Р...м, бурм...стер, бургом...стр, імб...р, Кембр...дж, Кр...т, ід...лія, сю...та, Ка...р, Альта..р, езу...т, девальвац...я, д...скомфорт, фе...рія, ді...та, інтер...р, дось..., круп..., Готь... .

5. Напишіть подані слова разом, окремо чи через дефіс.

Місяце...хід, праце...здатний, пів...місяць, пів...лимона, біло...сніжний, вічно...зелений, південно...китайське, дівич...вечір, машинно...тракторний, ніжно...рожевий, червоно...гарячий, хитро... мудрий, віце...президент, авіа...база, пів...літра, пів...Києва, пів...на...шосту, військово...зобов'язаний, військово...спортивний, міні...спідниця, трьох...амперний, десяти...тонка.

6. Запишіть 10 професіоналізмів, які характерні для того виду спорту, яким Ви займаєтесь. Самостійно введіть їх в речення.

7. Подані іменники поставте у формі кличного відмінка:

Пан, панна, Микола Петрович, Іван Семенович, Юлія Василівна, редактор, лікар, друг, голова, товариш, завідувач, професор, студент, сестра, тітка, Наталя, Юрій, Любов, Олег.

8. Поставте подані чоловічі прізвища у формі давального відмінка однини, враховуючи використання паралельних форм:

Сирота, Масько, Воєвода, Коваль, Слюсар, Коровка, Гордієнко, Головань, Іванов.

9. Від поданих імен утворіть чоловічі та жіночі форми імен по батькові.

Анатолій; Лев; Зиновій; Микола; Григорій; Валерій; Юрій; Ілля; Дмитро; Микита; Ярослав, Яків, Євген, Іван, Денис, Тадей, Остап, Гнат.

10. Провідмініяйте подані прізвища, імена та імена по батькові, попередньо записавши їх українською мовою:

Мотрич Ольга Ильинична; Гречко Фёдор Моисеевич; Беспалько Илья Филиппович; Гречуха Таисия Игнатовна; Зорькина Вера Прокоповна.

11. Укажіть на способи творення запропонованих слів.

Півфінал, вибраний, комплектування, неприбуття, спортзал, міні-футбол, экс-чемпіон, ФІФА, самозахист, важкоатлет.

12. Перекладіть українською мовою слова та словосполучення:

К тому идет, между прочим, преимущественно, свести на нет, острая необходимость, принимать участие, достоинство, преподаватель, запорожский, студенческий, миллион, пишешь.

13. Складіть речення з поданими словами й запам'ятайте їх значення.

Знаменитість – авторитет, дефект – недолік, дипломат – дипломант – дипломник, повідомляти – сповіщати, замісник – заступник, тепер – зараз – нині – сьогодні.

14. Запишіть українською мовою десять прізвищ відомих російських письменників.

15. Запишіть числівники літерами.

4-річна дитина, від 276 відняти 68, до 2 192 837 додати 84, заввишки 3½ м, до 750 додати 7, шафа, яка має 3 секції.

16. Оформіть документ у якому йдеться про те, що Кудря Андрій Сергійович доручає Бірюковій Ірині Михайлівні забрати бланки відомостей у типографії.

Визначте, який це документ за:

- а) походженням;
- б) місцем виникнення;
- в) призначенням;
- г) формою.

17. Напишіть розписку про одержання з книгарні книжок для бібліотеки, самостійно визначте: 1) назви книжок; 2) їх кількість; 3) можливу вартість; 4) на яку суму.

18. а) Напишіть складну заяву про вступ до вищого навчального закладу;

б) Укладіть заяву із проханням про надання Вам матеріальної допомоги й обґрунтуйте його.

19. Складіть характеристику учня, використовуючи подані слова: дисципліна, організація, ретельно, старанно, активний, позитивний, серйозний, справедливий, наполегливий, енергійний, вимогливий.

20. Напишіть проект наказу по інституту, в якому Ви навчаєтеся, про призначення студентам Шевченківської стипендії та про відрахування студентів з інституту.

21. Перекладіть тексти українською мовою, можливо внести відповідні корективи до їх змісту.

Спортивная гимнастика состоит из шести мужских видов состязаний (упражнения на кольцах, брусьях, перекладине и коне, вольные упражнения, опорный прыжок) и четырех женских (вольные упражнения, упражнения на бревне и разновысоких брусьях, опорный прыжок). Состязания бывают как индивидуальными, так и командными. Кроме того, различают состязания с обязательной и свободной программой (во втором случае ее выбирает сам

спортсмен). Как спортивная дисциплина гимнастика известна с древних времен, однако за прошедшие века она успела сильно измениться. Принципы современной спортивной гимнастики были утверждены в конце XIX в., а с 1896 г. этот вид соревнований вошел в программу Олимпийских игр.

Список використаної літератури

Основна

1. Глущик С.В., Дияк О.В., Шевчук С.В. Сучасні ділові папери: Навчальний посібник. -К.: Арій, 2009.
2. Гриценко Т.Б. Українська мова та культура мовлення: Навчальний посібник. - Вінниця: Нова книга, 2003.
3. Мацюк З., Станкевич Н. Українська мова професійного спрямування: Навчальний посібник. -К.: Каравела, 2008.
4. Українська мова за професійним спрямуванням: Навчальний посібник /За ред.Т.В.Симоненко. – К.: Академія, 2009.
5. Український правопис / НАН України, Інститут мовознавства ім. О.О.Потебні; Інститут української мови. -К., 1997.
6. Шевчук С.В. Ділове мовлення для державних службовців: Навчальний посібник. - К: Арій, 2008. - 24 с.
7. Шевчук С.В. Ділове мовлення: Модульний курс: Підручник. - К.: Арій, 2009.
8. Шевчук С.В., Кабиш О.О. Практикум з українського ділового мовлення: Навчальний посібник. - К.: Арій, 2009.
9. Шевчук С.В., Клименко І.В. Українська мова за професійним спрямуванням: Підручник. – 2-ге вид. випр. і доповн. – К.: Алерта, 2011.
10. Шевчук С.В., Лобода Т.М. Практикум з української мови: Модульний курс: Навч. посіб. - К.: Алерта, 2009.

Додаткова

1. Бацевич Ф.С. Основи комунікативної лінгвістики: Підручник. - К.: Видавничий центр «Академія», 2004.
2. Культура фахового мовлення: Навчальний посібник/ За ред. Н.Д.Бабич. - Чернівці: Книги –ХХІ, 2005.
3. Мацько Л.І., Кравець Л.В. Культура фахової мови: Навч. посіб. - К.: ВЦ «Академія», 2007.

4. Мацько Л.І., Сидоренко О.М., Мацько О.М. Стилїстика української мови: Підручник. - К.: Вища школа, 2003.
5. Панько Т.І., Кочан І.М., Мацюк Г.П. Українське термінознавство: Підручник для студентів гуманітарних спеціальностей. - Львів: Світ, 1994.
6. Радевич-Винницький Я. Етикет і культура спілкування: Навчальний посібник. - К.: Знання, 2006.
7. Токарська А.С., Кочан І.М. Українська мова фахового спрямування для юристів. - Львів: Світ, 2008.
8. Українська мова: Енциклопедія. - К.: Видавництво «Українська енциклопедія» ім. М.П.Бажана, 2004.
9. Універсальний довідник-практикум з ділових паперів / С.П. Бирик, І.Л. Михно, Л.О.Пустовіт, Г.М. Сюта. - К.: Довіра; УНВЦ «Рідна мова», 1999.
10. Хміль Ф.І. Ділове спілкування: навчальний посібник. - К.: «Академвидав», 2004.
11. Шевчук С.В., Кабиш О.О., Клименко І.В. Українська мова. Комплексна підготовка до тестування: Навчальний посібник. - К.: Арії, 2008.

Словники

1. Ганич Д.І., Олійник С.І. Русско-украинский и украинско-русский словарь. - К., 1990.
2. Ганич Д.І., Олійник С.І. Словник лінгвістичних термінів. — К., 1985.
3. Головащук І.С. Словник-довідник з правопису та слововживання. - К., 1989.
4. Головащук І.С. Російсько-український словник сталих словосполучень. - К., 2001.
5. Головащук І.С. Складні випадки наголошення. Словник-довідник. - К., 2001.
6. Головащук І.С. Словник наголосів. - К., 2000.
7. Головащук І.С. Українське літературне слововживання: Словник-довідник. - К., 1995.
8. Єрмоленко С.Я. Новий російсько-українській словник-довідник. - К., 1999.
9. Караванський С. Практичний словник синонімів української мови. - К.: Видавництво «Українська книга», 2004.
10. Караванський С. Російсько-український словник складної лексики. - Львів: БаК, 2006.
11. Олійник О., Сидоренко М.М. Російсько-український словник наукової термінології. - К., 1994.
12. Олійник О., Сидоренко М.М. Українсько-російський і російсько-український тлумачний словник. - К., 1991.
13. Орфографічний словник української мови /Уклад. Головащук І.С. - К., 1994.

14. Орфоепічний словник української мови. - К., 1995.
15. Російсько-український словник: Сфера ділового спілкування /За ред. Тараненко А.А. - К., 1996.
16. Російсько-український фразеологічний словник: Фразеологія ділової мови / Уклад. Підмогильний В., Плужник Є. - К., 1993.
17. Словник іншомовних слів. / За ред. О.Мельничука. - К., 1985.
18. Словник скорочень української мови. - К., 1982.
19. Словник труднощів української мови / За ред. Єрмоленко С.Я. - К., 1989.
20. Словник української мови: У 11 т. - К., 1971 - 1981.
21. Словник-довідник з культури української мови / Д.Гринчишин, А. Капелюшний, О.Сербенська, З.Терлак. - К.: Знання, 2006.
22. Словник-довідник труднощів української мови. - К., 1992.
23. Тараненко А.А., Брицын В.М. Русско-украинский словарь для деловых людей. - К., 1992.
24. Великий тлумачний словник сучасної української мови (з дод. і допов.)/ Уклад. і голов. ред. В.Т.Бусел. - К., Ірпінь: ВТФ «Перун», 2005.
25. Український орфографічний словник: Близько 165 тис.слів /За ред. В.М.Русанівського - К.: Довіра, 2006.
26. Шевчук С.В. Російсько-український словник ділового мовлення - Русско-украинский словарь деловой речи. - К.: Вища школа, 2008.